

Midőn e közleményt a magyar olvasó közönségnek bemutatjuk, felhívjuk a Magyarországon működő csillagászati obszervatóriumokat, hogy — esetleg a katonai földrajzi intézetekkel vállalva — kíséreljék meg hazánkban is megállapí-

tani e változásokat, hogy legyen csillagászati tevékenység, melyben hazánk is részt vesz, hogy osztozhassék az eredmény dicsőségében!

KOHÁNYI GYULA.

Veszelszki Antal multszázadbeli magyar botanikus.*

Veszelszki Antal-ról, »A növény-plánták országából való erdei és mezei gyűjtemény« (1798) szerzőjéről majdnem semmitsem tudunk. Csak alig egy-két műben (Haberle: *Succincta*, Kanitz: *Versuch einer Geschichte der ungarischen Botanik*, Szinnyei: *Term. tud. és mathem. könyvészet*) találunk reávonatkozó mindössze ennyi adatot: »*gazdatiszt volt*«. Továbbá Brassai emlékezik meg róla pár sorban »Füvészet a Magyaroknál« cz. közleményében (Vahot, *Magyarország és Erdély*).

De Veszelszki nemcsak a nevezett »botanikát« írta, s nemcsak azt a »Százestendő Kalendáriumot«, melyet Szinnyei (1817. l.) is fölemlít, s a melyre mint »jövendő esztendőbeli Kalendárium«-ra Veszelszki is utal »*Erdei és mezei gyűjtemény*« 181. lapján; hanem szerzője volt a Szinnyei-től (1754. l.) Seitz Leo név alatt felsorolt következő műnek is: »Huszonöt esztendőre szegődött házi s mezei szolgálta« stb. Vác, 1797. Szinnyei azt írja e műről: »névtelenül jelent meg«, s a névtelenül megjelent munkák lajstromában (884. l.) újra közli címét. Hogy e mű csakugyan Veszelszki-é, erről meggyőz minket az ő »erdei és mezei gyűjteménye«, a hol a 413. lapon a *Sinapis nigra*-ról ez áll: » . . . . de

* Előterjesztetett 1894 május 16-ikán, a növénytani értekezleten.

erről ha többet akarsz tudni, olvasd meg a Házi s mezei szolgálmat, melyet Vác, 1797 kibocsátottam.«

Abból a körülményből kiindulva, hogy Veszelszki utóbbi: »Házi és mezei szolgálta« című művét névtelenül bocsátatta közre Vác, Maramarossy Gottlieb Antal betűivel és költségével, én nemcsak valószínűnek, de bizonyosnak tartom, hogy a *szintén* Vác, ugyanazon időben s *ugyancsak* Maramarossy Gottlieb Antal költségével megjelent következő gazdasági műveknek is Veszelszki a szerzője, úgymint: »A magyarországi méhtartás rövid tudománya«, Vác, 1782. Második kiadás ugyanott 1795. (V. ö. Szinnyei, 879. l.) »Házi orvosságok« stb. Vác, 1801. (Szinnyei 885. l.)

Veszelszki idejében Vác még sokkal kisebb város volt, semhogy eme felsorolt, egy kaptájú munkáknál mindjárt egy egész írói gárdára gondoljunk; ennek nincsen semmi valószínűsége; ellenben azt most már biztosan tudjuk, hogy Veszelszki *szokott* névtelenül írni. Gazdasági író abban az időben az országban sem volt sok; és sokkal nagyobb városokra sem jutott belőlök, nem hogy a (6—7000 lakosságú) kis Vác több gazdasági íróval dicsekedett volna, a kik — mintha csak összebeszéltek volna — *valamennyien* Maramarossy kiadónál, *valamennyien* a kiadó költségével s *valamennyien*

nyien névtelenül jelentették meg műveiket. A dolgoknak minden szálukban igen szerencsésen kellene összetalálkoznok, hogy csak kissé is valószínűvé tünhessék e föltevés. Ellenben az a vélekedés, hogy Veszelszki, a »*gazdatiszt*«, időnként egy-egy rövid gazdasági művet (bár anonym) írt, melyeknek kiadására mindig szívesen megnyerte Maramarossy nyomdászt, mindenképen megállja helyét. Lehet, hogy Veszelszki műveit, a ki tán épen a váci püspökség *gazdatisztje* volt, s ezen időben 44—64 éveit számlálta, a kiadója is szívesen üdvözölte, mert egy élte derekán túl levő férfiú, szép állású *gazdatiszt*, a ki ezenfelül szakíró is, igen valószínűen tekintélynek is örvendett.

Ezen műveket — melyek a nemzeti múzeum könyvtárában mind megvannak — nagyon érdemes volna összehasonlító tanulmány tárgyává tenni, s különösen a »növényplánták erdei és mezei gyűjteményével« egybevetni. A már elfelejtett író és botanikus egyénisége így jobban kidomborodnék, s talán az ő életére nézve is találnánk becses adatokra.

Ezt kipuhatolni mindenestre a jövő feladata.

Mert még azt is, hogy Veszelszki »*gazdatiszt*« volt, mind e mai napig csak »állítva« — de *nem* »bebizonyítva« — látjuk. Hogy ő »külső munkájú« ember volt, azt említett botanikai művének a »Vevőkhöz« intézett végaszavaiból tudjuk; itt azt mondja művéről, hogy az csak »gyűjtemény«, s »a gyűjtés ideje is többnyire téli éjszakákon ment véghez; más az, *olly külső állapotban forgok, mellyben egészen mások kedvére élek*; azért-is tán nálamnál szabadabb embert kívánt volna az illy közhaszonra erányzó Gyűjtemény«.

Veszelszkinék botanikai (de úgy látszik, fő) műve idejét mult, ósdi alak-

ban van tartva, akár az anyag (alphabeticus) beosztását, akár az előadási módot tekintjük. Már hét évvel előtte jelent meg Lumnitzer »*Flora Posoniensis*«-e, melyet — legalább a Linné sexualis rendszere tekintetében — példányképül választhatott volna. De Veszelszki Linnét meg sem értette, jóllehet az előző 8. lapján röviden a rendszerét is felemlíti. A Linné-féle binominális elnevezéseket — mintegy öntudatlanul — az utánok következő frázisokkal együtt használja, és sejtelmé sincs arról, hogy ezeket a neveket külön ki kellene emelni; sok helyett meg épen a régi frázisok kerülnek elő, a Linné neveinek rovására. Mindamellett Veszelszki műve sokkal magasabb színvonalon áll mint a Csapó »Füveskert«-je, s nyelvezete is finomabb.

E mű megírásában — saját szavai szerint — »*legfőbb kalauzi*« Petrus Andreas Matthiolus, Theodorus Zwinger, Tabernaemontanus, Hieronymus Tragus, Brand és Lippaius voltak. De ezeken kívül még igen sok szerzőre hivatkozik, a kiket chronológiai sorrendben így állítottam össze: Democritos, Hippocrates, Cato, Nicander, Columella, Dioscorides, Plinius, Galenus, Aetius, Paul. Aegineta, Mesue, a Schola Salernitana, Arnaldus de Villanova, Macer Floridus, Jul. Caes. Scaliger, Ant. Mus. Brassavola Matthioli, Tragus, V. Cordus, J. Cameraarius, Tabernaemontanus, Ad. Lonicerus, Dodonaeus, Lobelius, Clusius: Pann., Ejuds.: Hist., Pécsi Lukács, C. Bauhin, J. Bauhin, Morison, Rajus, Lippai János, Theod. Zwinger, Tournefort, Rupp, Linné: Fl. Lapp., Ejuds.: Hort. Ups., Fl. Luec., Spec.

plant., Nic. J. Jacquin, Csapó József és Winterl. Kétségtelen tehát, hogy Veszelszki igen olvasott, művelt, tudományos férfiú volt, a ki, inkább a népnek írt e művével minden bizonnyal hasznos szolgálatot teljesített.

Mindaddig, míg más jobban meggyőző, azt vélem, hogy Veszelszki Antal az 1730-as években született Sopronban, s a jelen század első tizedében halt meg Váczott, mint a püspöki uradalom — nyugalmazott (?) — gazdatisztje. Erre nézve konjekturáim a következők:

Veszelszki legkorábbi növényfölgjegyzései (105. és 255. l.) 1756-ból erednek. »Sopronyon fellyül Drauspurkon Gr. Herbeville kertében« látta legelőször a *Gossypium*-fát s a szép *Jasmin*-lugasokat. Tegyük fel, hogy Veszelszki ezen obszervációi alkalmával 18 éves volt, úgy születési éveül 1738 jönne ki, 1761-ben (sőt talán 1765-ben is) még Sopronmegyében lakhatott (102. l.). Ezen időkre eshetik az ő vas megyei kóborlása is: Pápóc, Beled, Felső-Ór, Vörösvár, Czák, Tilaj, Velem, Rohoncz, Kőszeg, Baltavár, Széplak azok a helyek, a honnan növényeket jegyzett fel. További állomásai a Dunán túl: Sümeg, Pápa, Győr és Pécs. Alföldi utazgatásai: Kecskemét, Szentés, Mező-Túr, Dévaványa, Kardszag, Kis-Ujszállás, Nádudvar, a Hortobágy, Debreczen, Böszörmény, Nagyvárád, Püspöki stb., valószínűleg az 1774—81-ik évi időszakra meg az 1791-ik esztendőre esnek, míg pestvidéki barangolásait előbb mint budai s később mint váci lakos, ezen két főhadi szállásból élete utolsó szakában intézte: Budapest, Solymár, Szent-Endre, Visegrád, Dunakesz, Gödöllő, Kerepes, Aszód, Hatvan stb. stb. azok a helyek, melyeket a botanikus szenvedélyével és érdeklődésével átvizsgált.

Veszelszkinék némely kifejezései, mint: *récze* (272. l.), *buborka*, *szegezés* (nyilalás) (181. l.), határozottan az ő dunántúli eredetére vallanak.

Említett névtelen munkái közül a legutolsó (»Házi orvosságok«) 1801-ben jelent meg, tehát felveszem, hogy Veszelszki 1801-ben még Váczott élt s 63—64 éves lehetett; s mivel munkáinak újabb kiadásait ezen időn túl már nem lelem,* ebből azt következtetem, hogy századunk első tizedében halt meg. Ez nagyon valószínű is. Veszelszki asthmaticus ember volt, a ki 1780 óta folyton használta a *Viola tricolor* decoctumát »melyje nyavalyái« ellen (255. l.).

Vajha sikerülne nekem az ő emléke iránt az érdeklődést és a továbbnyomozásra való hajlamot botanikusainkban felkölteni. — Hazslinszky Frigyes az *Aspidium Filix-mas* egy változatát *Aspidium Veselskii*-nek nevezte. (V. ö. »Éjszaki Magyarhon viránya« 349. l. és »Magyarhon edényes növényeinek füvészeti kézi könyve« 435. l.) Ez az elnevezés Hazslinszky szíves közlése szerint nem a mi Veszelszkinék emlékét örökíti, »hanem Veselsky Frigyesét, ki a szabadságharc után Eperjesen mint kerületi törvényszéki bíró működött, és nagy buzgalommal gyűjtött növényeket, különösen kryptogamokat. 1861-ben Prágába távozott s gazdag herbariumát még életében a prágai egyetemnek ajándékozta«. E gyűjtemény az, a melynek alapján Wettstein az Oest. bot. Zeit. 1894 93. l. hazánkból, Eperjes vidékéről mint eddig egyetlen lelőhelyről, az *Euphrasia brevipila* Burnat et Gremli növényfajt közli.

* Egyetlen kivétel a »Házi orvosságok«-nak 1821-ben megjelent második kiadása, de ezt Veszelszki már nehezen érthette meg.

Veszelszki munkái.

1782. »*A magyarországi méhtartás rövid tudománya.*« Vác, 1782. 8r. 62, 2 l. (V. ö. Szinnyei, 879. l.)

1795. *Ugyanaz.* Második kiadás, Vác, 1795. Maramarossy Gottlieb Antal költségével. 8r. 78, 2 l. (V. ö. Szinnyei, 879. l.)

1797. »*Huszonöt esztendőre szegődött házi s mezei szolga, avagy az astronomiai tudomány szerint, a csillagoknak és több égi testeknek 25 esztendő kalendárium formában való rövid leírása, a hol is óról óra mindenikében egész esztendőn által előfordulandó házi és mezei munkák és némely közdolgozók a régieknek figyelmes vigyázásokból megemlíttetnek.*« Vác, 1797. Nyom. Maramarossy Gottlieb Antal betűivel s költségével, 80 sztlan levél. (V. ö. Szinnyei, 754. l.)

1798. »*A növény-planták országából való erdei, és mezei gyűjtemény, vagyis fa- és fűszeres könyv, mellyben azoknak deák, magyar, német, frantz, tseh, és oláh neveik, külső, belső és közhasznáikkal egyetemben Máthiolsból, s más több Fa- és Fű-*

vész-írókból a közrendű hazafiak kedveért szálanként egybe-szedettek Veszelszki Antal által.« Pesthen. Találtatik Trattner Mátyásnál, és Kiss István nemzeti könyvtáros boltjában. 1798. 8r. 460, 60 l. (V. ö. Szinnyei, 817. l.)

1799. »*Száz esztendő kalendárium, vagyis az esztendőnek XII hónapjaira alkalmaztatott falusi majoros gazda.*« Pest, 1799. Kiss Istvánnál. Nyom. Landerer Katalin. 8r. XVI. 176 l. (V. ö. Szinnyei, 817. l.)

1801. »*Házi orvosságok, melyek az emberi testnek külömb-külobbféle nyavalyáinak meg-orvoslására nem csak némely esméretesb füvek belső s külső, hanem közhasznai is röviden egybe szerkesztve találtnak. Most pedig hogy annyival is inkább édes nemzetünknek természeti hajlandósága felindíttassék; a méhtartás tudománya is helyesen és röviden hozzá adatott.*« Vác, Maramarossy Gottlieb Antal költségével. 1801. 8r. 185, 7 l. (V. ö. Szinnyei, 885. l.) E mű első részének: a »Házi orvosságok«-nak 2-ik kiadása megjelent 1821-ben Váczott. (V. ö. Szinnyei, 893.)

ALFÖLDI FLATT KÁROLY.

A Lyon városi botanikus kert.*

Lyon, Franciaország második legnagyobb városa, Ampère és Jusieu szülőhelye, újabb időkig mostoha sorsban látszott részesülni az állam részéről. Ez a körülmény teremtette meg a kellő önállóságot sorsának intézésében, a melyegszersmind azt is okozta, hogy tudományos törekvéseit illetőleg, az államtól függetlenül, bizonyos autokracziára tehetett szert.

Ennek köszönhetjük a remek botanikus kertet, a mely Lyon városa büszkeségét méltán hirdeti.

Ez a kert »Jardin botanique de la ville Lyon au Parc de la tête d'Or« hivatalos címet visel, Gérard, a természettudományi fakultás botanikus tanárának igazgatása alatt áll.

* Előterjesztett az 1894 márczius havi botanikai értekezleten.

A kert azelőtt másutt volt; ott, a hol a Saône egy nagy kanyarulattal öleli át Lyon 4. arrondissement-ját. A trapézalakú régi kert nagyon is alkalmatlan meredek domboldalon, ma is a régi »Jardin des Plantes« néven, nyilvános szórakozásra szánt kert, a melynek becses arboretuma a régi; tudományos szempontból érdekes növényeit azonban ma már a szőnyeg-kertészet remekei váltják fel a francia kertészetben hagyományos puszpáng (*Buxus sempervirens*) szegélylyel.

Innen 1857-ben telepítették át a botanikus kertet a város 6. arrondissement-jának gyönyörű parkjába, helyesebben mondva, alapították meg újra a Rhône bal partján levő »Parc de la tête d'Or«-nak egy félkör alakban kihalított területén. A park maga botanikus és

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.